

Hanna Kaarre
Aulikki Ahlgrén-Rimpiläinen
Marko Lindberg

28.11.2025

Oikeusministeriö
Lainsäädäntöneuvos Mirja Salonen

Lausunto on valmisteltu lausuntopalvelu.fi:ssä

Viite: Lausuntopyyntöne 24.10.2025 ja VN/24081/2023-OM-49

Varmuusvankeuden käyttöönotto ja elinkautisvankien vapauttamismenettelyn kehittäminen

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL) kiittää mahdollisuudesta tulla kuulluksi varmuusvankeuden käyttöönottoa ja elinkautisvankien vapauttamismenettelyn kehittämistä koskevassa asiassa (luonnos hallituksen esitykseksi). THL on antanut lausuntonsa asian käsittelyn edellisessä vaiheessa (arviomuistio) ja toimittanut pyynnöstä muun muassa tilastotietoa mielentilatutkimuksiin ja vaarallisuusarvioihin liittyen.

Voimassa olevan lainsäädännön mukainen yhdistelmä-rangaistus ja sitä edeltäneet seuraamukset ovat tarkoitettu vaarallisiksi arvioituille rikoksensuorittajille (koko rangaistuksen vankilassa suorittaminen ja pakolaitosrangaistus). Tavoitteena on ollut uusintarikollisuuden vähentäminen (HE 268/2016 vp, s.14). Hallituksen esityksen luonnoksessa ehdotetaan muutettavan tätä peruslähtökohtaa siten, että yhdistelmä-rangaistus olisi mahdollista tuomita myös ensikertalaiselle rikoksentehtäjälle.

Muutoksia ehdotetaan siitä huolimatta, että syyskuun loppuun 2025 mennessä on vapautunut alle 10 yhdistelmä-rangaistukseen tuomittua. Näin ollen yhdistelmä-rangaistuksen toimivuudesta on vasta vähän kokemuksia, eikä varsinaista seurantatutkimusta ole voitu toteuttaa. Perustuslakivaliokunnan mukaan rikosoikeudelliseen rangaistusjärjestelmään tehtävillä muutoksilla tulee kuitenkin olla muun muassa painava yhteiskunnallinen tarve (PeVL 10/2017 vp, s.3). Painavaa yhteiskunnallista tarvetta ei luonnoksessa suoraan esitetä, vaan tavoitteeksi esitetään yhteiskunnan suojaaminen vakavaan väkivaltaan syyllistyneiltä.

Hanna Kaarre
Aulikki Ahlgrén-Rimpiläinen
Marko Lindberg

28.11.2025

Suomen historiallista kriminaalipolitiikkaa vuosina 1880–2010 tutkittaessa on havaittu, että rangaistusjärjestelmän muutoksilla ei juuri ole ollut rikollisuuteen vaikutusta. Rangaistusjärjestelmän muutokset ovat näkyneet ennen kaikkea vankiluvuissa (Lappi-Seppälä, 2013). Toimivimmat keinot rikosten kokonaismäärän vähentämiseen löytyvät sosiaalipolitiikan ja rikostilanteiden sääntelyn puolelta (Lappi-Seppälä 2020). Sosiaalinen syrjäytyminen ja taloudelliset vaikeudet lisäävät riskiä syyllistyä rikokseen, joten pienituloisten aseman parantamista pidetään tehokkaana keinona ennaltaehkäistä rikollisuutta (Lehti, 2013; Vuorela, 2015).

Mielenterveyslain muutokset. THL pitää perusteltuna, että väkivaltariskiarvio erotetaan varsinaisesta mielentilatutkimuksesta. On tärkeää kohdentaa rajalliset oikeuspsykiatriset resurssit mahdollisimman tehokkaasti siten, että mielentilatutkimukseen määrätään vain ne henkilöt, joiden mielentilan selvittäminen on laissa säädetyn mukaisesti perusteltua. THL:n tilastotietojen mukaan ”tavallinen” mielentilatutkimus edellytyksineen tavoittaa paremmin psykiatrista sairaalahoitoa ja kehitysvammaisten erityishuoltoa tarvitsevat kuin syyttäjän yhdistelmä-rangaistusvaatimuksen vuoksi tehtävä mielentilatutkimus + vaarallisuusarvio. Luonnoksessa esitetyt mielenterveyslain määräajat voivat tosin vaikuttaa oikeuspsykiatrian kokonaistutkimustilanteeseen. Koska ehdotetut määräajat koskisivat vain väkivaltariskiarvioita, ne jouduttaisiin käytännössä priorisoimaan varsinaisten mielentilatutkimuksien edelle, mikä puolestaan voi pidentää entisestään mielentilatutkimuksien jonoa.

Samalla olisi perusteltua myös lakisääteisesti varmistaa, että rikosrekisteriotiedot, tarvittavat terveystiedot ja muut rikosprosessiin liittyvät asiakirjat olisivat välittömästi THL:n käytössä tuomioistuimen väkivaltariskiarviota koskevan välituomion saavuttua, jotta tutkimussairaalalla ja THL:llä olisi tosiasiallinen mahdollisuus toimittaa väkivaltariskiarvio ja lausunto tuomioistuimelle säädetyssä ajassa. Osaltaan tähän auttaa ehdotettu menettely, jossa väkivaltariskiarviot tehdään

Hanna Kaarre
Aulikki Ahlgrén-Rimpiläinen
Marko Lindberg

28.11.2025

välituomion jälkeen (ehdotettu ROL 11:5a.3§, ehdotettu OK 17:37.3), jolloin esitutkinta ja syyteharkinta ovat valmiit.

Huomioiden ehdotetun rangaistuksen luonteen tahdosta riippumatta tapahtuva väkivaltariskiarviointi voi kliiniseen kokemukseen perustuen olla perustellumpaa tehdä vankilaoloissa kuin sairaalassa. Väkivaltariskiarvion suorittaminen sairaalassa edellyttää tavanomaisia sairaalaolosuhteita turvatumpia ja rajatumpia olosuhteita silloinkin, kun kyseessä on valtion mielisairaala. Tutkimuksien suorittamisesta kertyneen kokemuksen mukaan yhdistelmä-rangaistusta varten mielentilatutkimukseen ja vaarallisuusarvioon määrättyjen henkilöiden yhteistyökyky on varsin rajallinen liittyen heidän oikeudelliseen tilanteeseensa. He ovat tietoisia vaarallisuusarvioiden johtopäätösten tilastollisista tosiasioista, mikä usein johtaa näköalattomuuteen, jossa heillä ei ole kovin paljon hävitävää, ja joka lisää konfliktoitumisen riskiä suhteessa sekä henkilökuntaan että tutkimusosaston muihin tutkittaviin ja hoitopotilaisiin. Usein vaikeasti persoonallisuudeltaan poikkeava, mutta kognitiivisilta kyvyiltään hyvätasoinen tutkimukseen määrätty henkilö lisää myös riskiä sille, että osastolla hoitopotilaina olevat altistuvat aineelliselle ja muulle hyväksikäytölle.

Mikäli väkivaltariskiarvio tehdään ehdotetun mukaisesti sairaalassa, on perusteltua samalla kertaa selvittää myös tahdosta riippumattoman psykiatrisen sairaalahoidon ja kehitysvammaisten erityishuollon tarve, esimerkiksi lisäämällä ehdotettuun mielenterveyslain 16 a §:ään viittaus mielenterveyslain 17 §:ään tai 3 lukuun (Mielentilatutkimukseen määrätyn mielentilan tutkiminen ja hoito tahdosta riippumatta). Ensiarvoisen tärkeää olisi myös lisätä viittaus mielenterveysasetuksen (1247/1990) 3 §:n 2 momenttiin, jonka mukaan poliisi toimittaa ilmoituksen mielentilatutkimuksen paikasta ja alkamisajankohdasta mielentilatutkimukseen määrätylle syytetylle, joka ei ole vangittu.

Väkivaltariskin/vaarallisuuden arviointi ja ensikertalaiset. Vaarallisuuden arviointi rikosprosessissa ei ole uusi asia, sen epämääräisestä määritelmästä ja määrittelemättömyydestä on esitetty kritiikkiä. THL

Hanna Kaarre
Aulikki Ahlgrén-Rimpiläinen
Marko Lindberg

28.11.2025

pitää sinänsä hyvänä, että määritelmää tarkennetaan. Samalla uuden sanoituksen myötä tulee aikaisempaa selvemmin esille se, että väkivaltariskiarviointi on nykymenetelmin ilmeisen epävarmaa. Kuten usea asiantuntija on todennut, on vaarallisuuden tai väkivaltariskin arviointi haastavaa; parhaimmilla mittareilla (mm. HCR-20v3, PCL-R) päästään teoreettisesti noin 70 %:n varmuuteen (Ahlgrén-Rimpiläinen ym, 2020, Tolvanen ym, 2021). Nykyiset käytettävissä olevat menetelmät voivat auttaa psykiatrisen hoidon suunnittelussa ja ennakoida lyhyen aikavälin tapahtumia (enintään 3–6 kk), mihin ne on lähtökohtaisesti kehitettykin. Pitkän aikavälin ennustamisessa ne ovat epätarkkoja, minkä vuoksi ne ovat tuomioistuimen nyt kaavailtuihin tarpeisiin epätarkoituksenmukaisia. Väkivaltariskiarvioihin ei tulisi nojata päätöksenteossa.

Yhdistelmärangaistuksen laajentaminen ensikertalaisiin ei ole ongelmallista. Väkivaltariskiarvion luotettavuus kohderyhmässä, jossa ei ole todistettua aikaisempia rikostuomiota, on entistään epävarmempaa, koska yksi keskeinen osoitus kohonneesta väkivaltariskistä puuttuu. Näin ollen väkivaltariskinarviosta voi muodostua entistään epäluotettavampi. Tämä asettaa arvioijat ja toisaalta myös arvioitavat henkilöt epäoikeudenmukaiseen tilanteeseen. Jos ensikertalaiset säädetään yhdistelmärangaistuksen piiriin, se olisi epäluotettavien menetelmien vuoksi perusteltua rajata siten, että yhdistelmärangaistus oli mahdollista vain, jos samalla kertaa tuomitaan toistuvista tai useista toisen henkeä, terveyttä, vapautta vastaan tehdyistä rikoksista, jotka ovat kokonaisarvioituna myös erittäin vakavia (ns. sarjamurhaajat ja terrorismirikokset).

Ylipäätään väkivaltariskin arviointia rikosoikeudellisessa seuraamusharkinnassa siten, että ennen seuraamuksen tuomitsemista tehdään tutkimus, jossa yritetään arvioida, millä todennäköisyydellä rikosentekijä syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen ei voida pitää oikeudenmukaisena ja tarkkarajaisena. Rikoslainsäädännössä epävarmuutta lisätään vielä sillä, että tarkoituksena on etukäteen arvioida ajallisesti kohtaa, kun henkilö vapautuu (ehdotettu RL

Hanna Kaarre
Aulikki Ahlgrén-Rimpiläinen
Marko Lindberg

28.11.2025

2c:11 §). Tuoreen selvityksen perusteella yhdistelmärangaistusta ja koko rangaistuksen suorittamista vankilassa koskevien tuomioiden keskipituus oli 7 vuotta 4 kuukautta vuosina 2013–2023, vaihteluväli 3 vuodesta 15 vuoteen (Wallinmaa, 2025). On selvää, ettei väkivaltariskiä voi riittävällä luotettavuudella arvioida niin pitkän ajan päähän.

Seuraamuksen jälkeinen väkivaltariski riippuu muun muassa siitä, min-kälaisia kuntouttavia toimenpiteitä vankilassa tehdään tuomiota seuraavina vuosina. Wattu IV-vankiväestötutkimuksen mukaan vangeilla on muun muassa autismikirjon häiriöitä ja mielenterveys- ja päihdehäiriöitä, jotka voivat osaltaan vaikuttaa poikkeavan ja rikoksiin johtavan käyttäytymisen taustalla. Olisikin tarpeellista kehittää vankeuden aikaista terveyden- ja sairaanhoitoa sekä kuntoutumismahdollisuuksia ja saada sitä kautta laskettua riskiä syyllistyä uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen vapautumisen jälkeen. Eli perustellumpana voidaan pitää väkivaltariskiarvion tekemistä ennen varmuusvankeuteen määrittämistä, koska tulevaisuuteen suuntaava arviointi kohdistuu lyhyemmälle ajanjaksolle ja kyse on turvaamistoimenpiteistä. Toisaalta on epäselvää, millaisilla menetelmillä ja millaisiin seikkoihin perustuen varmuusvankeuden tarvetta yhdistelmärangaistusta suorittaville tullaan arvioimaan. Riskinä on, että arviossa painotuvat lyhytaikaiset ja aidon väkivaltariskin kannalta toissijaiset huomiot.

Nykyisessä jo valikoituneessa uusintarikollisia koskevassa yhdistelmärangaistuskohderyhmässä ei välttämättä ole oikeuspsykiatrian resurssinäkökulmasta perusteltua arvioida erillisinä sairaalatutkimuksina vaarallisuutta/väkivaltariskiä ollenkaan. Vuosina 2022–2024 THL on antanut 33 vaarallisuus- ja mielentilatutkimuslausuntoa ja arvioinut kaikki henkilöt ”erittäin vaarallisiksi”, minkä voidaan katsoa osoittavan, ettei nykymenetelmin kyseissä kohderyhmässä pystytä erottelua ”vaarallisen-/ei vaarallinen” tekemään.

Näin ollen THL ehdottaa, että väkivaltariskinarvioinnista ennen yhdistelmärangaistukseen määrittämistä nykysoveltamisalalla luovutaan kokonaan, ja vaarallisuuden tai väkivaltariskin riittävänä osoituksena

Hanna Kaarre
Aulikki Ahlgrén-Rimpiläinen
Marko Lindberg

28.11.2025

pidetään itse tekoa ja siitä ilmeneviä seikkoja sekä aikaisempaa rikollisuutta.

Ehdotetun sääntelyn osalta jää hieman epäselväksi, milloin ensikertaisten kohdalla pitäisi vaatia yhdistelmärangaistusta eikä ”vain” määräraikaista vankeusseuraamusta. Vähintään 8 vuoden vankeus ja Ilmeinen vaara syyllistyä uuteen rikollisuuteen on jokseenkin epämääräistä. Epämääräisyydestä voi seurata, että väkivaltariskiarvioita pyydetään ja siihen määrätään ”varmuuden vuoksi”. Mikään ei nykyainsäädännössä estä määräämästä väkivaltariskiarvioon, vaikka lopulta yhdistelmärangaistukseen ei tuomittaisikaan. Oikeuspsykiatrian rajallisten resurssien vuoksi edellä mainittu mahdollinen toimintamalli ei ole kannattavaa. Ilman selkää sääntelyä riskinä on, että yhdistelmärangaistuksen käyttöala laajenee liikaa, eikä siitä johtuvia seurauksia voida riittävästi ennakoida. Toisaalta voi myös olla liian sattumanvaraista ja ennakoinnattomaa, mihin tuomioon lopulta tuomitaan.

THL katsoo perustellummaksi kehittää jo olemassa olevia seuraamuksia ja erityisesti yhdistelmärangaistukseen kuuluvaa valvonta-aikaa sekä vankeuden jälkeistä aikaa kuin säätää kokonaan uudesta turvaamistoimenpiteestä tai laajentaa yhdistelmärangaistuksen soveltamisalaa. Tiedetään, että henkilön riski syyllistyä uuteen rikokseen on vapautumisvaiheessa ja välittömästi sitä seuraavina kuukausina suurimmillaan, samoin myös tuen tarve. Vapautumisen huolellisen suunnittelun ja valmistelun tarvetta ei voi liikaa korostaa. Seuraamusjärjestelmää koskevat muutokset tulisikin tehdä mahdollisimman hallitusti ja tutkittuun tietoon perustuen.

Alaikäiset. Huomionarvoista on, että yhdistelmärangaistukseen ei ole sen voimassaoloaikana tuomittu yhtään alle 18-vuotiasta rikoksentekijää (Wallinmaa, 2025). Näin ollen myöskään alaikäistä koskevalle varmuusvankeudelle, joka voi ehdotuksen mukaan tulla tuomitukseksi yhdistelmärangaistuksen jälkeen, ei voida osoittaa painavaa yhteiskunnallista tarvetta. Vaikka kyse on alaikäisten osalta mitä ilmeisimmin lähinnä teoreettisesta tilanteesta, on taustalla oleva yhteiskunnallinen

Hanna Kaarre
Aulikki Ahlgrén-Rimpiläinen
Marko Lindberg

28.11.2025

arvovalinta huolestuttavampi. Se kertonee enemmän koventuvasta ilmapiiristä ja yhteiskunnan tilasta kuin todellisesta tarpeesta. Perusteltua olisi ottaa huomioon Norjan vuonna 2018 saama YK:n lasten oikeuksien komitean kehoitus luopua alaikäisten varmuusvankeudesta ja olla säätämättä samankaltaista seuraamusta Suomeen, etenkin kun sille ei ole osoitettu painavaa tarvetta.

Resurssit. Hallituksen esitysluonnoksessa esitetään THL:lle kokonaan uutta tehtävää varmuusvankeuden väkivaltariskiarvioon liittyen. Suurin THL:lle kohdistuva työkuorma tästä uudesta tehtävästä tulee eittämättä oikeuspsykiatrian tiimille, jonka tehtäviin muun muassa kuuluu oikeuspsykiatristen asioiden lautakunnan käytännön perustehtävät aina asiantuntijajäsenten koollekutsumisista ja lausuntojen valmistelusta päätösten ja lausuntojen tiedottamisiin. Työtä tulee myös ennen varsinaista väkivaltariskiarviotutkimusta muun muassa tarvittavien tietojen keräämisessä ja tutkimuspaikan valinnassa. Uusi tehtävä edellyttää ennen muuta käyttäytymistieteen asiantuntijan, oikeuspsykologin, asiantuntemusta sekä ylipäätään paneutumista alan poikkeittieteelliseen kehitykseen. Näin ollen oikeuspsykologin tulisi sijoittua oikeuspsykiatrian tiimiin, ja tehtävänä olisi esimerkiksi riskiarvioiden esittely lautakunnassa. Jo nykyisellään lautakuntatyön valmistelu kokonaisuudessaan on olemassa olevilla resursseilla raskasta asioiden kiireellisen luonteen vuoksi, eikä ”särkymävaraa” ole, joten lisäresurssi olisi perusteltua ilman uutta tehtävääkin. Jotta kaavailtu väkivaltariskiarviointi olisi tasalaatuista, olisi syytä päivittää olemassa olevaa THL:n mielentilatutkimus- ja vaarallisuusarvio-opasta vuodesta 2026 alkaen tai laatia erillinen ohjeistus väkivaltariskiarviointiin. Tämän vuoksi oikeuspsykologin työpanos on asian valmistelua varten tarpeen viimeistään puoli vuotta ennen ehdotetun lainsäädännön voimaan tulemistä. Myös oikeuspsykiatrian toimijoiden kanssa tehtävään valmistautumiseen ehdotettujen vaativien menettelyiden käyttöönottamiseksi tulee varata työaika ja -resursseja.

Hanna Kaarre
Aulikki Ahlgrén-Rimpiläinen
Marko Lindberg

28.11.2025

Lopuksi THL toteaa, että on löydettävä oikeudenmukainen tasapaino niin vaarallisten rikoksentekijöiden oikeuksien turvaamiseksi kuin yhteiskunnan turvallisuuden takaamiseksi. Ehdotettujen muutosten tosiasiallisia seurauksia on etukäteen haastava arvioida, koska yhdellä kerta ehdotetaan muutettavan peruslähtökohtia ja alkuperäistä kohderyhmää. THL pitääkin erittäin tärkeänä, että lakimuutosten vaikutuksia seurataan mahdollisimman kattavasti ja laaja-alaisesti.

Pääjohtaja

Mika Salminen

Hallinto- ja talousjohtaja

Mia Nykopp

SIGNATURES

ALLEKIRJOITUKSET

UNDERSKRIFTER

SIGNATURER

UNDERSKRIFTER

This documents contains 8 pages before this page
Dokumentet inneholder 8 sider før denne siden

Tämä asiakirja sisältää 8 sivua ennen tätä sivua
Dette dokument indeholder 8 sider før denne side

Detta dokument innehåller 8 sidor före denna sida

authority to sign
representative
custodial

asemavaltuus
nimenkirjoitusoikeus
huoltaja/edunvalvoja

ställningsfullmakt
firmateckningsrätt
förvaltare

autoritet til å signere
representant
foresatte/verge

myndighed til at underskrive
repræsentant
frihedsberøvende